Stockholms läns landsting

Landstingsrådsberedningen

SKRIVELSE
2015-06-10

LS 2015-0596

Landstingsstyrelsen

Yttrande över betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91)

Föredragande landstingsråd: Torbjörn Rosdahl

Ärendebeskrivning

Socialdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att lämna synpunkter på betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91).

Förslag till beslut

Landstingsrådsberedningen föreslår landstingsstyrelsen besluta

att avge yttrande till Socialdepartementet över betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91) i enlighet med landstingsdirektörens förslag till yttrande

att omedelbart justera beslutet.

Landstingsrådsberedningens motivering

Socialdepartementet bjudit in Stockholms läns landsting att lämna synpunkter på betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91). I betänkandet föreslås att den nu gällande lagen om fastställande av könstillhörighet upphävs och ersätts av dels en lag om ändring av juridiskt kön, som ska reglera förutsättningarna för ändring av en persons juridiska kön i folkbokföringen, dels en lag om tillståndsprövning av vissa ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna.

Stockholms läns landsting tillstyrker huvuddelen av utredningens förslag, men reser vissa invändningar mot att barn och ungdomar i vissa fall kan erhålla ändring av sin könstillhörighet utan tillräckliga garantier för att de

fått tillräckliga råd och stöd från hälso- och sjukvården innan ansökan görs eller beviljas.

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 19 maj 2015
Förslag till yttrande
Sammanfattning av betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91

Torbjörn Rosdahl

Carl Rydingstam

Landstingsstyrelsens förvaltning
SLL Juridik och upphandling

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2015-05-26

LS 2015-0596

Handläggare:
Josef Driving

Landstingsstyrelsen

Ankom
Stockholms läns landsting
2015 -06- 01
Dnr. LS2015-0596
Rotel I

Yttrande över betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91)

Ärendebeskrivning

Socialdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att lämna synpunkter på betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91).

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 19 maj 2015
Förslag till yttrande
Sammanfattning av betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91)

Förslag till beslut

Landstingsstyrelsen föreslås besluta

att avge yttrande till Socialdepartementet över betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91) i enlighet med landstingsdirektörens förslag till yttrande

att omedelbart justera beslutet.

Förvaltningens förslag och motivering

Sammanfattning
I betänkandet föreslås att den nu gällande lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet (könstillhörighetslagen) upphävs och ersätts av dels en lag om ändring av juridiskt kön, som ska reglera förutsättningarna för ändring av en persons juridiska kön i folkbokföringen, dels en lag om tillståndsprövning av vissa ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna. I den senare lagen ska regleras vissa kirurgiska ingrepp i samband med vård och behandling av könsdysfori (könsidentitetsproblematik) eller medfödd avvikelse i könsutvecklingen.

Förslagen innebär att en person som fyllt 15 år har rätt att få sitt juridiska kön ändrat i folkbokföringen närhelst hen önskar. För en person som fyllt 12 år men inte 15 år görs ansökan av vårdnadshavaren med den unges samtycke. För personer yngre än 12 år som har en medfödd avvikelse i könsutvecklingen kan ändring av judiskt kön ske om ansökan stöds av ett läkarintyg.

Tillstånd till vissa kirurgiska ingrepp med könskorrigerande syfte och till operation som innebär avlägsnande av könskörtlarna ska enligt förslagen meddelas av Socialstyrelsen om ingreppet är förenligt med vetenskap och beprövad erfarenhet. För den som fyllt 15 år men inte 18 år görs ansökan av vårdnadshavaren och den unge ska ha tillräcklig mognad för att själv samtycka till ingreppet. Tillstånd ska inte kunna meddelas personer som inte fyllt 15 år.

Förvaltningen tillstyrker huvuddelen av utredningens förslag, men reser vissa invändningar mot att barn och ungdomar i vissa fall kan erhålla ändring av sin könstillhörighet utan tillräckliga garantier för att de fått tillräckliga råd och stöd från hälso- och sjukvården innan ansökan görs eller beviljas.

Bakgrund

Nuvarande lagstiftning
Enligt den nu gällande könstillhörighetslagen ska en person få fastställt att vederbörande har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen om den enskilde sedan en lång tid upplever att hen tillhör det andra könet, sedan en tid uppträder i enlighet med denna könsidentitet och måste antas komma att leva i denna könstillhörighet även i framtiden. Även om kraven uppvisar tydliga likheter med den medicinska diagnosen könsdysfori, uppställs inte något formellt krav på viss medicinsk diagnos. Dessutom gäller att den enskilde måste ha fyllt 18 år. Ansökan om ändrad könstillhörighet görs hos Socialstyrelsen.

Sedan kravet på sterilisering upphävdes år 2013 uppställs för beslut om ändring av könstillhörighet inget krav på att den enskilde ska behöva kirurgiska ingrepp eller någon annan medicinsk behandling, inte heller att den enskilde ska ha önskemål om vård och behandling i syfte att ändra sina fysiska förutsättningar på något sätt.

Enligt könstillhörighetslagen kan dock Socialstyrelsen, i samband med att en ansökan om ändrad könstillhörighet prövas, under huvudsakligen

motsvarande förutsättningar som gäller för beslut om ändrad könstillhörighet, ge tillstånd till att ingrepp ges i könsorganen i syfte att göra dem mer lika det andra könets samt till att könskörtlarna avlägsnas.

Beträffande personer med en medfödd avvikelse i könsutvecklingen kan beslut om ändrad könstillhörighet meddelas om detta är förenligt med utvecklingen av könsidentiteten och mest förenligt med den enskildes kroppsliga tillstånd. Om den enskilde är under 18 år görs ansökan av vårdnadshavaren med samtycke från den enskilde om denne har fyllt 12 år eller om det annars är motiverat med hänsyn till den enskildes ålder och mognad.

Utredningens utgångspunkter

Utredningen har haft till uppdrag att utreda om åldersgränsen för fastställande av könstillhörighet bör ändras. Motivet till detta är att transsexualism i många fall, inte minst bland unga, innebär ett psykiskt lidande för personen i fråga på grund av problem som möter i vardagen. Utredningen har kartlagt och analyserat konsekvenserna av den nuvarande åldersgränsen på 18 år för barnet självt, för vårdnadshavaren och för förutsättningarna att säkerställa hög kvalitet och tillförlitlighet i de utredningar som ligger till grund för beslut.

I förhållande till mänskliga rättigheter och skydd mot diskriminering är utredningens bedömning att den nuvarande könstillhörighetslagen inte är förenlig med respekten för den enskildes privatliv och rätten till självbestämmande och integritet. Barnkonventionens bestämmelser har beaktats, bl.a. den om att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet och att barnets åsikt ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Utredningen har principiellt och lagtekniskt gjort åtskillnad mellan den juridiska delen och den medicinska delen i processen att ändra könstillhörighet. Lagtekniskt föreslås delarna göras helt oberoende av varandra.

Ändring av juridiskt kön

Utredningens bedömning är att det bör stå individen fritt att ändra det kön som har registrerats i folkbokföringen, utan direkta eller indirekta krav på att genomgå medicinsk vård och behandling, samt att processen att ändra juridiskt kön ska vara snabb, enkel och transparent.

Den föreslagna lagen om ändring av juridiskt kön ger den som fyllt 15 år full rätt att efter egen ansökan få sitt juridiska kön ändrat i folkbokföringen. Om

sökanden har fyllt 15 år men inte 18 år och vårdnadshavarens inställning till ändringen skiljer sig från den unges, eller inte framgår av den unges ansökan, ska socialnämnden underrättas. För unga mellan 12 år och 15 år görs ansökan av vårdnadshavaren med den enskildes samtycke.

För personer under 12 års ålder med medfödd avvikelse i könsutvecklingen beviljas vårdnadshavarens ansökan om ändring av juridiskt kön i folkbokföringen om läkarintyg styrker att en ändring är förenlig med utvecklingen av barnets könsidentitet och i enlighet med barnets vilja, med beaktande av barnets ålder och mognad.

För det fall endast den ena av två vårdnadshavare samtycker till ansökan ges socialnämnden genom en föreslagen ändring av föräldrabalken möjlighet att besluta att åtgärden ändå får vidtas om det krävs med hänsyn till barnets bästa.

Tillstånd till kirurgiska ingrepp

Utredningen konstaterar att åldersgränsen i den nu gällande könstillhörighetslagen medför att unga transsexuella inte får tillgång till samma hälso- och sjukvård som vuxna. Utredningens bedömning är att barns och ungas behov av kirurgiska ingrepp i vissa fall måste erkännas och att det bör finnas en möjlighet för unga att få tillstånd till att genomgå de aktuella ingreppen.

Med hänsyn till att ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna är ingrepp av mycket speciell karaktär och att det rör sig om irreversibla ingrepp, innebär förslaget att den kvalitetsgranskning som Socialstyrelsens tillståndsprövning innebär behålls. Förslaget innebär dock att åldersgränsen sänks till 15 år.

Att den unge har fyllt 15 år är dock enligt förslaget inte detsamma som att tillstånd kommer att beviljas. Andra förutsättningar är att ingreppet måste vara förenligt med vetenskap och beprövad erfarenhet, att vårdnadshavaren samtycker och att den unge har uppnått tillräcklig mognad att själv samtycka till ingreppet. Således ska tillstånd inte ges om ålderskravet, men inte mognadskravet, är uppnått.

Samma möjlighet som vid ansökan om ändring av juridiskt kön föreslås socialnämnden få att besluta om att tillstånd får ges även om en av vårdnadshavarna inte samtycker.

Överväganden
Förvaltningen tillstyrker utredningens förlag att separera den process som medger byte av juridiskt kön från den medicinska processen. De avväganden som utredningen gjort avseende personer mellan 15 år och 18 år bedöms huvudsakligen vara välgrundade. Det är väsentligt att personer under 18 år får tillgång till nödvändiga utrednings- och behandlingsresurser. Detta ställer stora krav på den medicinska professionen, vilket förutsätter en stabil och säkrad finansiering.

Förvaltningen tillstyrker också utredningens förslag att personer över 15 år själva ska kunna ansöka om juridiskt könsbyte. I situationer då vårdnadshavarna inte medverkar till den unges ansökan anser förvaltningen dock att det inte är tillräckligt att socialnämnden underrättas. Utöver en sådan anmälan bör, för att motverka en negativ utveckling hos den unge, enligt förvaltningens mening säkerställas att familjen erhåller stöd från hälso- och sjukvården. Vårdnadshavarna bör informeras om att ett juridiskt könsbyte har beviljats.

När det gäller byte av juridiskt kön för personer mellan 12 år och 15 år saknas vetenskapligt underlag om när könsidentiteten kan anses stabil, varför förvaltningen ställer sig delvis frågande till utredningens ställningstaganden. Även här bör enligt förvaltningens mening säkerställas att familjen har stöd ifrån hälso- och sjukvården innan ansökan beviljas, i synnerhet om vårdnadshavarna inte är överens om beslutet.

Förvaltningen anser att det, i samband med byte av juridiskt kön, kan finnas anledning att överväga att reglera individens rätt att få handlingar som betyg och intyg utfärdade med det nya personnumret. Det är av största vikt att de administrativa rutiner och system som används ses över så att individens integritet skyddas och att koppling till tidigare personnummer inte onödigtvis röjs. Namnlagen bör skyndsamt ses över så att möjligheten för personer under 18 år att utan vårdnadshavares godkännande ändra förnamn helt överensstämmer med möjligheten att ändra sitt juridiska kön i folkbokföringen.

För barn och unga med medfödd avvikelse i könsutvecklingen instämmer förvaltningen i förslaget att ta bort kravet på att en ändring av könstillhörigheten ska vara ”mest förenlig med sökandens kroppsliga tillstånd”. Detta särskilt med tanke på att man numera är alltmer restriktiv med kosmetisk underlivskirurgi vid dessa tillstånd.

Förvaltningen tillstyrker även förslaget att det före 12 års ålder ska vara möjligt att genomföra juridiskt könsbyte med stöd av ett läkarintyg från ett

så kallat DSD-team och att operation av könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna ska vara möjligt från 15 år med vårdnadshavares godkännande.

Förvaltningens synpunkter i sin helhet framgår av bifogade förslag till yttrande, som har utformats i samråd med Centrum för Andrologi och Sexualmedicin, Karolinska Universitetssjukhuset (CASM).

Ekonomiska konsekvenser av beslutet

Beslutet har inga ekonomiska konsekvenser.

Miljökonsekvenser av beslutet

I enlighet med landstingets Miljöpolitiska program 2012-2016 har hänsyn till miljön beaktats och slutsatsen är att det inte är relevant med en miljökonsekvensbedömning i detta ärende.

Toivo Heinsoo
Landstingsdirektör

Anne Rundquist
Chefsjurist

Landstingsstyrelsen

YTTRANDE
2015-09-01

Diarienummer
LS 2015-0596

Socialdepartementet

Yttrande över betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91)

Socialdepartementet har genom remiss bjudit in Stockholms läns landsting att lämna synpunkter på betänkandet Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering (SOU 2014:91).

Stockholms läns landsting vill med anledning av remissen anföra följande.

Sammanfattning
Landstinget tillstyrker utredningens förlag att separera den process som medger byte av juridiskt kön från den medicinska processen som innefattar diagnostiska överväganden och tillhandahållande av medicinska åtgärder i syfte att korrigera kroppen i en riktning som ger individen bättre överensstämmelse mellan könsidentitet och anatomiskt kön.

De avväganden som utredningen gjort avseende personer mellan 15 år och 18 år är enligt landstinget i huvudsak välgrundade. Landstinget önskar framhålla det väsentliga i att personer under 18 år får tillgång till nödvändiga utrednings- och behandlingsresurser. Detta ställer stora krav på den medicinska professionen, vilket förutsätter en stabil och säkrad finansiering.

Landstinget tillstyrker utredningens förslag att personer över 15 år själva ska kunna ansöka om juridiskt könsbyte. I situationer då vårdnadshavarna inte medverkar till den unges ansökan anser förvaltningen dock att det inte är tillräckligt att socialnämnden underrättas. Utöver en sådan anmälan bör, för att motverka en negativ utveckling hos den unge, enligt förvaltningens mening säkerställas att familjen erhåller nödvändigt stöd från hälso- och sjukvården innan könsbyte beviljas. Den unges vårdnadshavare bör informeras om att ett juridiskt könsbyte har beviljats.

När det gäller byte av juridiskt kön för personer mellan 12 år och 15 år saknas vetenskapligt underlag om när könsidentiteten kan anses stabil,

varför landstinget ställer sig delvis frågande till utredningens ställningstaganden. Innan ansökan beviljas bör enligt landstingets mening säkerställas att familjen har nödvändigt stöd ifrån hälso- och sjukvården, i synnerhet om vårdnadshavarna inte är överens om beslutet.

Vid ändring av juridiskt kön kommer dokumentation i många sammanhang att beröras och det kan finnas anledning att överväga att reglera individens rätt att få handlingar som betyg och intyg utfärdade med det nya personnumret. Det är av största vikt att de administrativa rutiner och system som används ses över så att individens integritet skyddas och att koppling till tidigare personnummer inte onödigtvis röjs. Namnlagen bör skyndsamt ses över så att möjligheten för personer under 18 år att utan vårdnadshavares godkännande ändra förnamn helt överensstämmer med möjligheten att ändra sitt juridiska kön i folkbokföringen.

För barn och unga med medfödd avvikelse i könsutvecklingen, en helt annan patientgrupp än personer med könsdysfori, tillstyrker landstinget utredningens förslag att kravet på att en ändring av könstillhörigheten ska vara ”mest förenlig med sökandens kroppsliga tillstånd” ska tas bort. Detta särskilt med tanke på att man numera är alltmer restriktiv med kosmetisk underlivskirurgi vid dessa tillstånd.

Landstinget instämmer också med att det före 12 år ålder ska vara möjligt att genomföra juridiskt könsbyte med stöd av ett läkarintyg från ett så kallat DSD-team och att operation av könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna ska vara möjligt från 15 år med vårdnadshavares godkännande.

Behov av utredning och könskorrigerande åtgärder
När det gäller grunden för beslut om tillstånd till könskorrigerande åtgärder är det väsentlig att denna inte knyts till nuvarande diagnosbenämningar och diagnoskoder då dessa regelbundet genomgår förändringar i samband med omarbetning av såväl WHO:s ICD koder och APA:s diagnostiska manual, DSM. Kriterierna för det tillstånd Socialstyrelsen ger bör vara i enlighet med det som anges i Socialstyrelsens kunskapsstöd och den nyligen uppdaterade lagstiftningen om könskorrigering. Det är angeläget att framtida utrymme ges för att vårdgivare och Socialstyrelsen konkret ska utveckla villkoren för att säkerställa framtida kvalitetsutveckling och att nya vetenskapliga rön kan komma patienterna tillgodo. Vårdadministrativt är det nödvändigt att så kallat DRG- och KVÅ-koder görs könsneutrala, vilket inte behandlas i betänkandet.

Det finns en underliggande ökning av antalet personer som remitteras för utredning och ställningstagande till behandling av könsinkongruens och det är av yttersta vikt med adekvata resurser till stabila utredningsteam som har den mycket grannlaga uppgiften att ansvara för utredning och behandling.

Tillståndsprövning av ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlar
Landstinget bedömer det som väsentligt att de delar av den könsbekräftande vården som avser ingrepp i könsorganen för att uppnå kongruens med upplevd könsidentitet, inklusive avlägsnande av könskörtlar, omfattas av speciallagstiftning inom hälso- och sjukvårdens område. Sådana ingrepp ska vara förenliga med vetenskap och beprövad erfarenhet. Tillstånd kan ges efter ansökan med stöd av medicinsk utredning. Den föreslagna åldersgränsen på 15 år ger en önskad öppning för personer med tillräcklig mognad. Det skall dock påpekas att detta ställer stora krav på den medicinska professionen, vilket bland annat kräver en stabil och säkrad finansiering.

Den aktuella och vedertagna behandlingen innebär att den egna kroppen så långt det är tekniskt möjligt korrigeras för att stämma med den egenupplevda könstillhörigheten och att tilltalsnamn och folkbokföringsuppgifter korrigeras för att stämma med det nya könet. Den medicinska/kirurgiska behandlingen innebär att oönskade yttre och inre könsattribut tas bort och genom plastikkirurgiska ingrepp och hormonbehandling görs så lika som möjligt med den upplevda könsidentiteten. Den aktuella behandlingen har i flera vetenskapliga studier visat sig ge minskad könsdysfori samt förbättrat psykiskt välbefinnande och ökad livskvalitet. Både ungdomar och vuxna transpersoner upplever en ökad utsatthet, diskriminering, hatbrott och psykisk ohälsa både före under och efter en transiton, även om det också finns enskilda som har mindre utsatthet och ingen psykisk ohälsa.

Socialstyrelsens kunskapsstöd för utredning och vård av vuxna och barn/ungdomar med könsdysfori kommer när det implementeras innebära att vården förbättras och blir mer jämställd över landet. Lagändringen år 2013, som innebar att steriliseringskravet och därmed även indirekt kravet på genital kirurgi för juridisk fastställelse av nytt kön togs bort, har inneburit en klar förbättring för gruppen.

Att som utredningen föreslår skilja upp lagstiftningen avseende ändring av juridisk könstillhörighet och tillstånd för kirurgisk korrektion av könsorganen är mycket välkommet. Vilket juridiskt kön en person har är inte en medicinsk fråga utan en angelägenhet mellan staten och individen. Separation av dessa processer gör att vården kan koncentrera sig på vård och behandling. Att förenkla för transpersoner både unga och vuxna innebär en klar förbättring som är mycket väl beskriven i utredningen. Vården av personer med könsdysfori syftar som ovan beskrivits att göra kroppen mer kongruent med den upplevda könsidentiteten. Graden av könsdysfori och behov av behandling kan variera mellan individer och även över tid.

Barn och unga med medfödd avvikelse i könsutvecklingen
Det är värdefullt att utredningen också omfattat barn och unga med medfödd avvikelse i könsutvecklingen, även om dessa är en helt annan patientgrupp än personer med könsdysfori.

Landstinget instämmer med utredningens förslag att kravet på att en ändring av könstillhörigheten ska vara ”mest förenlig med sökandens kroppsliga tillstånd” ska tas bort vid medfödd avvikelse i könsutvecklingen - särskilt med tanke på att man numera är alltmer restriktiv med kosmetisk underlivskirurgi vid dessa tillstånd.

Landstinget instämmer också med att det under 12 år ska vara möjligt med juridiskt könsbyte med stöd av ett läkarintyg från något DSD-team.

Landstinget instämmer med förslaget att operation av könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna ska vara möjligt från 15 år med vårdnadshavares godkännande.

Landstinget anser det vara av stor vikt att Socialstyrelsen, tillsammans med hälso- och sjukvården, utarbetar kunskapsstöd för barn och unga med medfödd avvikelse i könsutvecklingen (jfr det som nyligen publicerats av Socialstyrelsen ”God vård av barn och ungdomar med könsdysfori”), något som också föreslås i utredningen (sid 310).

Förslaget att unga från 12 år ska kunna byta juridiskt kön efter ansökan av vårdnadshavaren

Även om det är sannolikt att de som sedan tidig ålder upplevt sig födda i fel kön och vars upplevelse kvarstår eller intensifieras under puberteten visar sig vara transsexuella, gäller detta inte alla. Enligt internationella riktlinjer

och det nationella kunskapsstödet är rekommendationen för de yngre barnen återhållsamhet vad gäller tidig social transiton med motiveringen att det kan vara svårt för barnet att ”backa” från en övergång till motsatta könet. Även om detta är särskilt relevant för de yngre barnen så är könsidentitetsutvecklingen inte alltid klar vid 12 års ålder. Att man från samhällets sida förmedlar att man vid 12 års ålder generellt kan fatta ett välgrundat beslut om könsidentitet är inte vetenskapligt grundat. Om lagstiftningen ändå ändras, bör stöd från hälso- och sjukvården säkerställas och finnas lätt tillgänglig.

Om vårdnadshavare och den unge är överens bör vårdnadshavarna ges möjlighet att ansöka och den unge får byta juridiskt kön. Familjen bör i dessa fall erbjudas konsultation och rådgivning från hälso- och sjukvården. Landstinget anser att det bör övervägas om inte sådan kontakt med hälso- och sjukvården ska göras till ett krav för att ansökan ska beviljas, åtminstone i det fallet att den ena vårdnadshavaren motsätter sig ansökan.

Förslaget att unga från 15 år ska få rätt att själv ansöka om ändring juridiskt kön utan vårdnadshavares godkännande
Det är väl belagt att ett starkt stöd från den närmaste omgivningen (för ungdomar föräldrarna) är en viktig faktor för en gynnsam könskorrigeringsprocess. När dessa relationer är bristfälliga utgör det en stark riskfaktor och det är viktigt med ett omsorgsfullt omhändertagande av ungdomen och föräldrar. Det är tänkbart att detta familjearbete försvåras om samhället möjliggör ett byte av juridiskt kön från 15 års ålder utan vårdnadshavares godkännande.

Landstinget anser att en smidig och enkel process för juridiskt könsbyte från 15 års ålder bör kunna tillåtas, under förutsättning att vårdnadshavaren godkänner detta. I de fall där vårdnadshavaren inte samtycker bör familjen innan ansökan kan beviljas erbjudas råd och stöd inom ramen för hälso- och sjukvården. Efter att ha erhållit sådant stöd bör sedan ungdomen kunna fatta ett beslut och beviljas juridiskt könsbyte även mot vårdnadshavarnas vilja. Vårdnadshavarna bör dock alltid informeras om byte av juridiskt kön.

Landstinget anser, i likhet med experten Elin Olssons särskilda yttrande, att risken för en negativ utveckling hos den unge inte avhjälps genom en obligatorisk anmälan till socialnämnden, dels utifrån de argument som framförs i yttrandet och dels eftersom det inte är realistiskt att via socialtjänsten tillgodose behovet av kunskap och resurser.

Konsekvensanalysen
I betänkandets konsekvensanalys noteras att landstingen inte får ökade kostnader som en direkt följd av lagförslaget. Samtidigt konstateras att de nuvarande ”möjligheterna att erbjuda unga patienter vård och behandling, vare sig det handlar om utredning eller vård och behandling sedan den unge har diagnosticerats, kan anses undermålig”. Landstinget delar inte utredningens uppfattning att resurserna är tillgodosedda ”inom ramen för det arbete som redan pågår när det gäller barn och unga med könsdysfori eller barn och unga med medfödd avvikelse i könsutvecklingen”. I dagsläget är dessa resurser otillräckliga och om åldersgränserna sänks kan det resultera i att föräldrar och unga kommer få ännu större behov av stödinsatser och omhändertagande av sjukvården, inte mindre. Då dessa verksamheter är få (endast en enhet i landet som handlägger stöd för barn och unga under 16 år) är det av stor vikt att resurser tillförs för att säkra vården och för att lagförslaget i praktiken ska kunna implementeras. Detta gäller såväl vården av de med könsdysfori som av barn och unga med medfödd avvikelse i könsutvecklingen.

Övrigt
Något som inte är tillräckligt belyst i utredningen är hur könsbunden screening tillgodoses efter byte av juridiskt kön/personnummer (exempelvis mammografi, cervixcancerscreening för de med kvinnligt födelsekön). Detta behöver enligt landstingets mening utredas vidare.

Ankom
Stockholms läns landsting
2015 -04- 16
Dnr LS 2015-0596

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningens uppdrag är att utreda om åldersgränsen för fastställelse av ändrad könstillhörighet bör ändras. Motivet till detta är att transsexualism i många fall, inte minst bland unga innebär ett psykiskt lidande för personen i fråga på grund av problem som möter i vardagen.

Den 1 juli 2013 avskaffades kravet på sterilisering i lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, förkortad könstillhörighetslagen. Detta innebär att det inte längre finns något krav på medicinskt ingrepp för fastställelse av ändrad könstillhörighet. En konsekvens av det avskaffade steriliseringskravet är att en ändring av en persons könstillhörighet uppfattas som en process som består av två delar. Den ena delen innefattar den administrativa proceduren för det juridiska fastställandet av ändringen, dvs. en ändring av en persons juridiska kön i folkbokföringen. Den andra delen innefattar den könskorrigerande vården och behandlingen som, med undantag för vissa specifika ingrepp som regleras i könstillhörighetslagen, regleras i hälso-och sjukvårdslagen. Den administrativa ändringen, dvs. ändringen av en persons juridiska kön, är enligt direktivet i fokus för utredningsuppdraget.

Utredningens tolkning är att avskaffandet av steriliseringskravet har varit basen för direktivet att utreda åldersgränsen för fastställelse av ändrad könstillhörighet. Utredningen anser därför att det ligger inom ramen för uppdraget att lämna förslag som tar fasta på särskiljandet mellan den juridiska delen och den medicinska delen i processen att ändra könstillhörighet. Då den medicinska delen är av mycket stor betydelse för transsexuella har dessa delar inte kunnat lämnas utan överväganden och förslag, trots att den

juridiska ändringen är i fokus för utredningsuppdraget. I detta betänkande behandlas frågor om

- förutsättningarna för ändring av juridiskt kön i folkbokföringen,
- förutsättningarna för tillstånd till vissa kirurgiska ingrepp, som är ett led i den könskorrigerande vården och behandlingen av transsexuella och,
- förutsättningarna för barn och unga att få till stånd en ändring av det juridiska könet eller få tillstånd till vissa kirurgiska ingrepp, som är ett led i den könskorrigerande vården och behandlingen av transsexuella.

I arbetet med att föreslå åldersgränser för möjligheten att ändra könstillhörighet ska utredningen kartlägga och analysera konsekvenserna av den nuvarande åldersgränsen på 18 år för barnet självt, för vårdnadshavaren och för förutsättningarna att säkerställa hög kvalitet och tillförlitlighet i de utredningar som ligger till grund för beslut. Mänskliga fri- och rättigheter och särskilt de rättigheter som barn tillerkänns i barnkonventionen ska beaktas. Särskilt viktiga är artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen, som anger att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet och att varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikt ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Förslag till en ny lag om ändring av juridisk kön

En ändring av en persons juridiska kön är en förutsättning för att vederbörande ska få tillgång till officiella handlingar såsom pass eller andra identitetshandlingar, som speglar den egenidentifierade könsidentiteten. Att leva med ett juridiskt kön som inte speglar den egenidentifierade könsidentiteten ger upphov till många olika problem. I Sverige behöver man visa legitimation eller ange sitt personnummer för de mest vardagliga saker, för att kunna köpa tågbiljett, hyra film eller gå till läkaren. För transpersoner som lever i sin egenidentifierade könsidentitet, utan motsvarande identitetshandlingar, uppkommer i många fall problem när de måste legitimera sig med ett kvinnligt eller manligt personnummer eller namn

som inte stämmer överens med den egna könsidentiteten. Det finns bland annat risk för att personen blir ifrågasätt eller bemött på ett kränkande sätt. Vardagen för transpersoner är kantad av situationer där vederbörande riskerar att inte kunna styrka sin identitet.

En ändring av en persons juridiska kön i folkbokföringen innebär i själva verket en personnummerändring. Med ett nytt personnummer är det möjligt för personen i fråga att skaffa exempelvis nya identitetshandlingar. Detta möjliggör i sin tur att personen kan uppvisa identitetshandlingar som stämmer överens med vederbörandes könsidentitet, vilket är av betydelse dels för personens hälsa och välmående, dels för personens möjligheter att delta i samhällslivet.

Levnadsförhållandena för gruppen transpersoner aktualiserar skydd för mänskliga rättigheter och skydd mot diskriminering. Frågan om ändring av en persons juridiska kön uppmärksammas på den internationella arenan, där mänskliga rättigheter och diskriminering står i fokus. Utredningens bedömning är att respekten för den enskildes privatliv och rätten till självbestämmande och integritet innebär, att det ska stå individen fritt att ändra det kön som har registrerats i folkbokföringen. Processen att ändra juridisk kön ska vara snabb, enkel och transparent. Vidare är det viktigt att de lagar som reglerar den juridiska ändringen inte uppställer några direkta eller indirekta krav på medicinsk vård och behandling för att den enskilde ska få till stånd en ändring av det juridiska könet. Ingen ska tvingas genomgå någon form av medicinsk eller psykologisk behandling, process eller prövning på grund av könsidentitet.

Utredningens kartläggning och analys av könstillhörighetslagen visar hur den juridiska delen och den medicinska delen i processen att ändra juridiskt kön fortsatt är tätt sammankopplade, trots att steriliseringskravet för ändrad könstillhörighet har avskaffats. En medicinsk utredning ligger till grund för bedömningen av om förutsättningarna för ändrad könstillhörighet enligt 1 § könstillhörighetslagen är uppfyllda. Att den enskilde har kontakt med hälso- och sjukvården är av avgörande betydelse för att personen ska få till stånd en ändring av sin könstillhörighet. Kraven i könstillhörighetslagen är enligt utredningen i realiteten medicinskt inriktade och avser bland annat att säkerställa att en person fattar ett väl genomtänkt beslut vad gäller irreversibla kirurgiska ingrepp. Vidare är ett

beslut om ändrad könstillhörighet en förutsättning för att den enskilde ska erhålla tillstånd till vissa kirurgiska ingrepp, nämligen ingrepp i könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna. Utredningens sammantagna bedömning är att könstillhörighetslagen syftar till att skydda personer från att fatta felaktiga beslut avseende kommande könskorrigerande operationer och således förhindra felaktig vård och behandling inom hälso- och sjukvården. Lagen bör därför ses som ett led i ett medicinskt beslutsfattande och kan liknas med andra speciallagstiftningar på hälso- och sjukvårdens område. I förhållande till mänskliga rättigheter och skydd mot diskriminering är utredningens bedömning att den nuvarande könstillhörighetslagen inte är förenlig med respekten för den enskildes privatliv och rätten till självbestämmande och integritet. Lagen innebär att det inte står den enskilde fritt att ändra det kön som har registrerats i folkbokföringen. De krav som ställs för att en ändring ska komma till stånd innebär att processen att ändra könstillhörighet är långt från enkel, snabb och transparent. Anmärkningsvärt utifrån ett perspektiv om mänskliga rättigheter är som framhållits att lagen kan ses om ett led i medicinskt beslutsfattande. För ändrad könstillhörighet tvingas den enskilde till kontakt med hälso- och sjukvården.

Utredningens bedömning är att mänskliga rättigheter och Europakonventionen medför att det ska stå den som önskar fritt att ändra det juridiska kön som framgår av folkbokföringen. Ändringen av det juridiska könet ska erkännas fullt ut och processen att ändra juridiskt kön ska vara enkel, snabb och transparent. Vidare ska det inte uppställas några direkta eller indirekta krav på medicinsk utredning eller vård och behandling för att en person ska få till stånd en ändring av det kön som har registrerats i folkbokföringen. Utredningens förslag är att könstillhörighetslagen upphävs och ersätts av två nya lagar, en lag om ändring av juridiskt kön och en lag om tillståndsprövning av ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna. Lagen om ändring av juridiskt kön ska reglera förutsättningarna för en ändring av en persons juridiska kön i folkbokföringen, som innebär att en person tilldelas ett nytt personnummer. Utgångspunkten är att den som önskar ska ha möjlighet att ändra sitt juridiska kön.

Barn och ungas möjligheter att ändra juridisk kön

Könstillhörighetslagen innebär att fastställelse av ändrad könstillhörighet inte kan komma i fråga före 18 års ålder. Utredningens bedömning är att barn och unga inte kan ställas utan möjligheter till ändring av juridiskt kön enbart på den grunden att de är barn. Ett barnperspektiv, med utgångspunkt i barnets bästa, mänskliga rättigheter och principen om icke diskriminering innebär att ungas behov av att i förekommande fall kunna ändra juridisk kön måste erkännas. Frågan om barn och ungas möjligheter till ändring av juridiskt kön förutsätter emellertid särskilda bedömningar. Förutsättningarna för barn och unga att ändra juridiskt kön måste analyseras och utformas med beaktande av mänskliga rättigheter, barnkonventionen och vårdnadshavarens rättigheter och skyldigheter.

För att kunna avgöra om unga vid en viss ålder själv ska ha rätt att ansöka om ändring av juridisk kön måste mognadsgraden vid en tilltänkt ålder ställas i relation till svårighetsgraden och betydelsen av det beslut som ska fattas. Om unga vid en viss ålder kan anses mogna nog att tillgodogöra sig information och överblicka konsekvenserna av ett beslut om ändring av juridiskt kön kan bestämmanderätten tillkomma den unge själv. Utredningens förslag till en ny lag om ändring av juridiskt kön innebär ett tydligt särskiljande mellan den juridiska och den medicinska delen i processen att ändra könstillhörighet. Ett beslut om ändring av juridiskt kön är ett rent administrativt beslut avseende folkbokföringen och närmare bestämt personens personnummer. Ändringen har ingen koppling eller samband med irreversibel könskorrigerande vård och behandling inom ramen för hälso- och sjukvården. Utredningens bedömning är därför att svårighetsgraden av det beslut som fattas avseende en persons juridiska kön rättsligt och formellt sett är låg, eftersom det enbart innebär en personnummerändring. Svårighetsgraden får i stället anses ligga i att den unge aktivt väljer att gå emot de normer och föreställningar som råder i ett heteronormativt samhälle. När det gäller betydelsen av ett beslut om ändring av juridiskt kön gör utredningen bedömningen att denna måste bedömas ur ett rättsligt och ett mänskligt perspektiv. Utredningens bedömning är att den rättsliga betydelsen av ett beslut om ändring av juridiskt kön inte är en ny fråga, eftersom det finns möjligheter till ändrad könstillhörighet enligt den nuvarande könstillhörighetslagen. Even-

tuella svårigheter som uppkommer efter en ändring av juridiskt kön, exempelvis vid tillämpning av lagstiftning, får lösas på samma sätt som när det gäller vuxna. Möjligheten för barn och unga att ändra juridiskt kön innebär att unga kan få tillgång till officiella dokument som speglar den egenidentifierade könsidentiteten, vilket i vissa fall är i enlighet med barnets bästa. Det är en åtgärd som skulle förenkla för unga transpersoner att röra sig i det offentliga rummet samtidigt som det kan bidra till ökad livskvalitet för gruppen, inte minst för att den unge erhåller en bekräftelse eller ett rättsligt erkännande av den egenidentifierade könsidentiteten. En möjlighet att ändra juridiskt kön kan enligt utredningen anses ha stor betydelse ur ett mänskligt perspektiv.

Utredningens bedömning är att unga som har fyllt 15 år själva ska kunna ansöka om ändring av juridiskt kön. De anses ha uppnått en sådan ålder och mognad att vederbörande själv, och oberoende av vårdnadshavarens samtycke, kan ansöka om ändring av juridiskt kön i folkbokföringen. Detta innebär en inskränkning i vårdnadshavarens rätt att bestämma i den unges personliga angelägenheter. Utredningens bedömning är att det är viktigt att föräldraperspektivet får stå tillbaka i frågor om den unges könsidentitet, med hänsyn till barnets bästa.

När det gäller barn och unga som har fyllt 12 år men inte 15 år föreslår utredningen att den unge, tillsammans med vårdnadshavaren, ska kunna ansöka om ändring av juridiskt kön. En ändring av den unges juridiska kön förutsätter i dessa fall både den unges och vårdnadshavarens samtycke. När den unge har två vårdnadshavare är utgångspunkten att båda måste samtycka till en ändring av det juridiska könet. För att oenigheter vårdnadshavare emellan inte ska drabba den unga som har ett tydligt behov av att ändra sitt juridiska kön föreslås ett tillägg i föräldrabalken. Detta förslag till tillägg syftar till att göra det möjligt för socialnämnden att besluta att en ändring får ske utan den andra vårdnadshavarens samtycke, om det krävs med hänsyn till barnets bästa.

Vidare föreslås en särskild bestämmelse i lagen om ändring av juridiskt kön för barn och unga under 12 år med medfödd avvikelse i könsutvecklingen. En förutsättning för ändring i dessa fall är, mot bakgrund av barnets ringa ålder, att det till ansökan bifogas ett läkarintyg som visar att en ändring är i enlighet med utvecklingen

av barnets könsidentitet och i enlighet med barnets vilja, med beaktande av barnets ålder och mognad.

Förslag till en ny lag om tillståndsprövning av ingrepp av könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna

En del av processen att ändra könstillhörighet är, som beskrivits tidigare, den medicinska vården och behandlingen av transsexuella eller personer med könsdysfori. Utredningen har, som också beskrivits tidigare, gjort bedömningen att könstillhörighetslagen ska avskaffas och ersättas av två nya lagar, bland annat en lag om tillståndsprövning av vissa ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna. Förslaget till en ny lag om tillståndsprövning innebär att de ingrepp som förutsätter tillstånd enligt den nuvarande könstillhörighetslagen fortsatt ska prövas hos Socialstyrelsen. Motivet till att införa en särskild lag vad gäller dessa ingrepp är bland annat att ingrepp i könsorganen och avlägsnande av könskörtlarna är av mycket speciell karaktär och att det rör sig om irreversibla ingrepp. Det är därför mycket viktigt att den kvalitetsgranskning som Socialstyrelsen tillståndsgivning innebär finns kvar. Den föreslagna lagen ska betraktas som en speciallagstiftning inom hälso- och sjukvårdens område.

Ungas möjligheter att erhålla tillstånd till operation av könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna

En konsekvens av åldersgränsen i könstillhörighetslagen är att unga transsexuella inte får tillgång till samma hälso- och sjukvård som vuxna. Åldersgränsen är ensamt avgörande för frågan om de aktuella kirurgiska ingreppen och det spelar ingen roll om den unge, vårdnadshavaren och det medicinska teamet är överens om att ett ingrepp är i enlighet med barnets bästa. Särskilt viktigt att uppmärksamma i detta sammanhang är att det förekommer att unga transsexuella tar sitt eget liv i väntan på kirurgiska ingrepp. Med detta inte sagt att den rätta vården för barn och unga i alla fall är ingrepp i könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna. Utredningens bedömning är att barn och ungas behov av kirurgiska

ingrepp i vissa fall måste erkännas och att det bör finnas en möjlighet för unga att erhålla tillstånd till de aktuella ingreppen.

Utredningen föreslår att ett krav för att en ung person ska ges tillstånd till ingrepp i könsorganen eller avlägsnande av könskörtlarna är att vederbörande har fyllt 15 år. Att den unge har fyllt 15 år är emellertid inte detsamma som att tillstånd kommer att beviljas av Socialstyrelsen. Andra förutsättningar för tillstånd är att det är förenligt med vetenskap och beprövad erfarenhet, att vårdnadshavaren samtycker och att den unge har tillräcklig mognad att själv samtycka till ingreppet. Kravet på att den unge ska ha nått tillräcklig mognad att själv samtycka till ingreppet ska enligt utredningens bedömning väga tyngre än åldersgränsen i förekommande fall. I sådana fall där den unge har fyllt 15 år men inte anses ha tillräcklig ålder och mognad att själv samtycka till ingreppet ska tillstånd inte ges. Kravet på tillräcklig mognad kompletterar således åldersgränsen och innebär att det finns utrymme att neka tillstånd i sådana fall där ålderskravet är uppnått men inte mognadskravet.

Om den unge har två vårdnadshavare måste båda samtycka till det aktuella ingreppet. För att oenigheter vårdnadshavare emellan inte ska drabba den unge, som har ett tydligt behov av ingreppet, föreslås ett tillägg i föräldrabalken. Detta förslag till tillägg syftar till att göra det möjligt för socialnämnden att beslut att tillstånd får ges utan den andra vårdnadshavarens samtycke, om det krävs med hänsyn till barnets bästa.